Ako rozumieť pojmom akulturácia, enkulturácia a inkulturácia?
TOMÁŠ PRUŽINEC

V slovenskej vedeckej spisbe sa často používajú pojmy akulturácia, enkulturácia a inkulturácia. Bežne sa používajú v humanitných a sociálnych vedách. Avšak každý z týchto pojmov nesie v sebe špecifický význam, podstatne odlišný od ostatných. Stáva sa, že sa niekedy z nedbanlivosti zamieňajú, ba pri hrubej nevedomosti i stotožňujú. Tento omyl plynie aj zo spoločného slovného koreňa daných pojmov, ktorým je pojem kultúra a s ním späté súvislosti.

Viac pozornosti si dovolím upriamiť na teologický pojem inkulturácia a na jeho význam, keďže sa mi zdá, že sa niekedy "obchádza" teologický obsah tohto pojmu, čím sa môže ochudobňovať jeho praktický význam a meniť i dôsledky. Aj keď pre všetky tri pojmy je charakteristický kultúrny proces, predmet tohto procesu je v každom pojme odlišný.

Čo všetko zahŕňa akulturácia?

1. Akulturácia je pojem, ktorý sa používa rovnako v etnológii a v sociológii ako aj v ich príbuzných disciplínách či subdisciplínach (kulturológia, kultúrna a sociálna antropológia), ba i v mnohých iných humanitných a spoločenských vedách. Jeho používanie je známe už koncom XIX. storočia,[1] avšak za systematické reflexie vďačíme severoamerickým antropológom R. Redfieldovi, R. Lintonovi a M. J. Herskovitsovi[2]. Popularizovaný etnologickou kulturologickou školou a celosvetovo rozšírený v 50-tych rokoch minulého storočia, označuje sa ním všeobecne proces spoločenských a kultúrnych premien. Podľa spomínaných autorov, tak ako to výstižne predstavuje Václav Soukup, akulturácia zahŕňa javy, ktoré vznikli v dobe, keď skupiny jednotlivcov pochádzajúcich z rôznych kultúr vstupujú do stáleho, bezprostredného kontaktu, ktorý vedie k zmenám v pôvodných kultúrnych vzoroch jednej alebo oboch skupín[3]. Podľa Francoisa Grina akulturácia označuje mechanizmy osvojovania a socializácie (podľa daných stupňov alebo špecifických modalít formálnej či materiálnej povahy), integráciu jedinca do prostredia, ktoré je mu cudzie, a dôslednejšie procesy a premeny, ktoré sú spôsobené interakciami alebo priamymi a dlhodobejšími kontaktmi medzi rôznymi etnickými skupinami v stave invázie, kolonizácie alebo migrácie, či už ide o výmeny alebo prepožičanie, zrážku, prípadne odmietnutie, asimiláciu alebo akomodáciu, synkretizmus alebo reinterpretáciu[4]. Z uvedeného vyplýva, že užívanie pojmu je do značnej miery uplatňované i v psychológii spoločenstva, aj v politickej sociológii. Jedná sa totiž o proces kultúrnej a (alebo) spoločenskej premeny, ktorá je vyvolaná stretom dvoch alebo viacerých predtým oddelených spoločenských, kultúrnych alebo civilizačných systémov.

Enkulturácia - výberový systém hodnôt a noriem

2. Druhý pojem, ktorý sa používa tak v etnológii a v jej subdisciplínach či jej príbuzných disciplínách, je enkulturácia. Bol zaužívaný M. J. Herskovitsom[5]. Do českého antropologického pojmoslovia sa prekladá aj ako "zkulturnění"[6]. Podľa Herskovitsa, tak ako to predstavuje Václav Soukup, "je do pojmu enkulturácia možné zahrnúť všetky prejavy naučeného správania sa, získavania poznatkov a zručností, vďaka ktorým človek nadobúda kompetencie v kultúre danej spoločnosti"[7]. Je to proces, v ktorom si človek, člen určitého národa, etnika alebo nejakého spoločenstva osvojuje už od svojho detstva, ba aj v priebehu celého svojho života jeho kultúru. Keďže sa jedná o rozvoj a formáciu kultúrneho vzťahu jednotlivca a spoločnosti, je pochopiteľné, že enkulturácia je procesom, ktorý funguje dynamicko-adaptačne. Znamená to, že enkulturácia uplatňuje výberový systém hodnôt a noriem. **Na druhej strane enkulturácia nie je len individuálnym procesom jednotlivca, ale má i kolektívny charakter.** Každá nová generácia začína vždy na vyššej úrovni poznania a zručností, lebo enkulturačný proces jej umožňuje prekonať zložitý proces osvojovania si, to jest nadobúdania si niečoho od začiatku.

Enkulturácia, ktorá je, súhrnne povedané, osvojovanie si kultúry danej spoločnosti, ide teda takmer vždy ruka v ruke s tým, čo sa v sociológii nazýva socializácia. Socializácia je sociologickým procesom, v ktorom sa jednotlivec začleňuje do spoločnosti, čím sa tvorí a formuje spoločenská bytosť. Pojem socializácia a teda samotný socializačný proces ide ešte ďalej ako enkulturácia, a v samotnej podstate vyjadruje širšiu skutočnosť, lebo súčasťou socializácie je nielen osvojovanie si kultúry, ale celistvé začlenenie jednotlivca do spoločnosti, teda nielen do toho, čo je kultúrne, ale i do toho čo je spoločenské, hospodárske, náboženské, právne, a iné, v procese celistvého sociálneho učenia sa. Enkulturácia sa vždy vzťahuje na určitú spoločnosť. Enkulturačné procesy sa teda vždy kryjú so socializáciou.

---

[1] Podľa niektorých prameňov - autorov (napr. F. Grin) sa vznik a zavedenie pojmu pripisuje severoameričanovi Johnovi Powellovi, podľa iných (napr. G. Gaillard) sa pripisuje zase Nemcovi Róbertovi F. Graebnerovi, ktorý akulturáciu definoval ako štúdium premien vyplývajúcich z kontaktu medzi dvoma národmi rôznych kultúr.

[2] V roku 1935 Štátna rada pre výskum sociálnych vied ustanovila podvýbor, ktorý sa mal zaoberať témou akulturácie. Pojem bol prezentovaný a vysvetlený o rok neskôr (1936) v článku „Memorandum for the Study of Acculturation". In *American Anthropologist*, (vol. 38, s. 140-152). Následne bol zaužívaný v mnohých ďalších dielach, napr. J. M: HERSKOVITS: *Acculturation, the Studies of Culture Contact.* J. J. Augustín, New York, 1938; R. LINTON: *Acculturation in Seven American Indian Tribes,* Appleton Century, New York, 1940.

[3] V. SOUKUP: „Akulturace". In *Sociální a kulturní antropologie.* Sociologické nakladatelství Slon, Praha, 2000, s. 114.

[4] F. GRIN: "Acculturation". In G. FERREOL, G. JUCQUOIS: *Dictionnaire de ľaltérité et des relations interculturelles.* Armand Colin, Paris, 2003, s. la.

[5] Herskovits bol v tvorbe etnologického pojmoslovia mimoriadne čulý. Jeho prístup bol vzorovo detailný. Pre určité špecifické situácie začal v roku 1967 používať ďalšie pojmy ako sú "transkulturácia" a "neokulturácia".

[6] R. F. MURPHY: *Úvod do kulturní a sociální antropologie.* Sociologické nakladatelství Slon, 2. vydanie, Praha, 2004, s. 148.

[7] V. SOUKUP: "Enkulturace". In *Sociální a kulturní antropologie*, s. 115.

Inkulturácia ako teologický proces

3. Pojem inkulturácia (inkulturovať) neznamená to, čo v etnológii, sociológii a im podriadeným subdisciplínam predstavujú pojmy akulturácia (akulturovať) a enkulturácia (enkulturovať). Pojem inkulturácia (inkulturovať) patrí výhradne do teologického pojmoslovia. Inkulturácia je teologický fakt a zároveň náboženský a teologický proces. V súčasnej teológii sa pojem inkulturácia používa takmer vo všetkých rovinách (misijná, pastoračná, liturgická, a iné), čo spôsobuje, že samotný pojem sa často mnohonásobne uplatňuje v rámci konkrétneho teologického odboru.

V skutočnosti sa pojmy akulturácia a inkulturácia, ako aj ich predmet, zamieňali. V roku 1953, pod výrazným vplyvom etnológie, začal belgický misiológ P. Charles v teológii používať už známy pojem akulturácia, ktorý bol následne používaný mnohými inými misiológmi a v širšom zmysle i ostatnými teológmi[8]. Avšak pod rýchlym vedeckým vývojom v etnológii, v sociológii a v teológii (konkrétne v misiológii) sa v šesťdesiatych rokoch minulého storočia začal používať pojem inkulturácia, ktorý označoval už inú skutočnosť než pojem akulturácia. Určitú dobu však tieto pojmy boli chápané ako synonymá. **Pápež Ján Pavol II. tiež použil pojem akulturácia, v danom období pre teológiu nový pojem, ako synonymum pojmu inkulturácia, avšak upresňujúc, že "tento neologizmus dokonale vyjadruje jedno zo základných prvkov veľkého tajomstva inkarnácie"**[9]. Vývojom teologického pojmoslovia sa po čase a v rôznych teologických kruhoch začal zase viac uprednostňovať pojem inkulturácia. V roku 1959 sa na 29. týždni misiológie v belgickom Louvain tento pojem použil na to, aby označil "potrebu katolicizmu otvoreného veľkým kultúrnym spoločnostiam ľudstva". V roku 1975 francúzsky teológ Yves-Marie Congar vyhlásil, že pojem inkulturácia mal byť použitý v Japonsku ako obmena pojmu akulturácia, a to v zmysle "zasadiť zárodok viery do kultúry a umožniť mu, aby sa rozvinul a vyjadril podľa prostriedkov a svojrázu tejto kultúry"[10]. Takto chápaný pojem použil aj Ján Pavol II. v encyklike *Redemptoris missio*, keď o inkulturácii povedal, že "znamená vnútorné pretvorenie autentických kultúrnych hodnôt ich zapojením do kresťanstva a zakorenenie kresťanstva v rôznych kultúrach"[11].

Teologicko-teoretické stanovisko. Definícia inkulturácie sa odvodzuje z kontextu fundamentálnej teológie a menovite z teologického faktu inkarnácie Slova. **Slovo sa stalo telom v osobe Ježiša Krista (porov. Jn l, 1-18). Boh sa podrobil podmienkam ľudského jestvovania, aby človeka spasil od hriechu, a následne spasil pre slobodu.** V Ježišovi Kristovi si Boh zvolil telo historického človeka - Žida, čo v teológii spásy znamená, že Boh vošiel do dejín ako človek. Na jednej strane to znamená, že ide o slobodu Boha v jeho voľbe (vyvolenie židovského národa), ale zároveň o interpretáciu všeobecnosti takejto inkarnácie na osoh Nežidov. Apoštol Pavol vyjadril základnú slobodu človeka (vzhľadom ku kultúre), keď napísal, že už "niet ani Žida, ani Gréka" (Gal 3,28). Podobne vyjadril slobodu evanjelia v angažovaní sa v každej kultúre, keď napísal: "Lebo hoci som aj slobodný voči všetkým, dal som sa do služby všetkým [...]. Pre Židov som sa stal Židom, aby som získal Židov; pre tých, čo sú pod zákonom, akoby som bol pod zákonom - i keď nie som pod zákonom, aby som získal tých, čo sú pod zákonom [...]. Pre všetkých som sa stal všetkým, aby som zachránil aspoň niektorých. A všetko to robím pre evanjelium [...]" (l Kor 9,19-23). Teologické jadro inkulturácie teda nespočíva v prvom rade v misionárskej stratégii či v "propagácii kresťanstva", ako by sa na prvý pohľad zdalo, ale v samotnom teologickom fakte inkarnácie Slova. Ide tu o základný teologický fakt kresťanskej teológie. Tento fakt sa pochopiteľne odráža aj v praktickej rovine.

Teologicko-praktické stanovisko. Správne pochopenie inkulturácie sa musí najprv podrobiť náležitému ujasneniu si významu kultúry[12]. ... (článok pokračuje ďalej, avšak pre predmet Filozofia kultúry to už nie je podstatné)

Autor Tomáš Pružinec študoval teológiu na Univerzite Komenského, Trnavskej univerzite, katolíckej univerzite v Paríži i na univerzite v Ženeve. Na Sorbone v Paríži a Univerzite Komenského zároveň študoval sociológiu a etnológiu. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Fakulte sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

citované z PRUŽINEC, T.: *Ako rozumieť pojmom akulturácia, enkulturácia a inkulturácia?,* In: Viera a život, časopis pre kresťanskú orientáciu, roč. XV. (2005), č.1, s. 59-65.

---

[8] Misiológia je teologická subdisciplína pastorálnej teológie. Zaoberá sa systematizovaním misijnej činnosti kresťanstva a štúdiom jej dejín. Misiológ je bádateľom v oblasti misiológie.

[9] E.-J. PÉNOUKOU: "Inculturation", In *Dictionnaire critique de théologie* (zostavil J.-Y. LACOSTE), Presses universitaires de France, Paris, 1998, s. 565b.

[10] Ibid. Pod francúzskym výrazom "le génie de cette culture" možno rozumieť "ducha", "povahu", alebo "svojráz" tejto kultúry, teda súhrnnú sociologickú či etnologickú totožnosť jednotlivej kultúry.

[11] JÁN PAVOL II.: *Redemptoris missio*. Spolok sv. Vojtecha - KBS, Trnava, 1997, čl. 52, s. 86.

[12] V nasledujúcich riadkoch sa pokúsim iba útržkovito ilustrovať niektoré prvky kultúry, pričom cieľom nebude podať ucelený a vyčerpávajúci obraz o kultúre v kresťanstve či jej definíciu. Pôjde skôr o nevyhnutné načrtnutie myšlienkového horizontu kultúry, ktorý je charakteristický pre západné kresťanstvo.